

Visie en doelstellingen

Wat is nu eigenlijk 'Goed leren bewegen'?

Bij de KVLO scharen we ons achter het motto 'Goed leren bewegen'. Maar welke kleuring geven we hieraan in onze lessen? Welke keuzes maken we? Hebben wij als vakwereld een eenduidige visie op 'Goed leren bewegen'? We hebben het in ons vakblad vaker gehad over concepten en visievorming rondom beter leren bewegen, en dit vaak – en terecht gezien zijn expertise – opgehangen aan de historische indeling die onderzoeker Bart Crum (2011) ons op meesterlijke wijze heeft voorgehouden. In dit topic willen we opnieuw gaan kijken naar de praktische consequenties, hoe staan we er nu voor? | Tekst Gertjan van Dokkum, Frank Gerritsen, Frank Jacobs, Maarten Massink, Ger van Mossel en Herman Verveld (auteurscollectief)

In een reeks artikelen, samengesteld door een auteurscollectief, leggen we de lezer vijf accenten of invalshoeken voor, van waaruit het beter leren bewegen kan worden vormgegeven in onze lessen bewegingsonderwijs.

Aanleiding voor deze aanzet is de algemene doelstelling voor het vak die ook verwijst naar het motto van de KVLO; 'Goed leren bewegen': leerlingen leren beter te bewegen (verbeteren) vanuit een pedagogisch perspectief. Ze moeten meervoudig bekwaam én enthousiast worden om nu en later deel te nemen aan de beweeg- en sportcultuur (KVLO, 2017). Daarbinnen onderscheiden we in eerste instantie drie verschillende kernpunten:

- meervoudige handelingsbekwaamheid/deelnamebekwaamheid verbeteren;
- introductie en deelname aan de bewegingscultuur;
- handelen vanuit een pedagogisch perspectief.

Deze kernpunten zijn geen vakconcepten maar zijn eerder te zien als accenten en invalshoeken naar een praktijktheoretisch kader, dat met name ook voor onze zes opleidingsinstituten van grote waarde kan zijn. Naast deze drie accenten zijn er nog twee andere te onderscheiden, die weliswaar niet als zodanig in de algemene doelstelling worden meegenomen maar binnen ons vakgebied wel degelijk als belangrijke invalshoeken voor het onderwijs gelden. Deze twee accenten verwijzen naar de zogenaamde instrumentele (meer vakoverstijgende) waarde die onderwijs in bewegen ook kan hebben, namelijk de gezondheid bevorderende en de vormingsgerichte waarde. Beter leren

bewegen staat bij deze twee accenten niet in directe relatie met het bevorderen en bewerkstelligen van beweegbekwaamheden, maar hierbij worden andersoortige ontwikkelingsmogelijkheden en vormingswaarden als persoonlijk welzijn, socialisatie, cognitie en identiteit centraal gesteld.

Vijf accenten

In dit topic beschrijven we vijf nadere accenten of invalshoeken van de algemene doelstelling van het vak. De vijf accenten schotelen niet per se een ideaaltypische werkelijkheid voor, maar laten juist ook weerstand en weerbarstige praktijken zien. Wat zijn de dilemma's en specifieke

probleemgebieden waarover driftig heen en weer gedacht kan worden? Aldus onderscheiden we minstens vijf accenten/invalshoeken, die het curriculum van ons vak kleur kunnen geven en van waaruit wij ons vak kunnen inrichten, maar altijd binnen het kader van de gegeven algemene doelstelling:

- 1 accent op gezondheid en fitheid (lichamelijke oefening);
- 2 accent op persoonsvorming en identiteitsontwikkeling, relatie met pedagogische opdracht (lichamelijke opvoeding);
- 3 accent op socialisatie en voorbereiden op sport- en bewegcultuur (sportonderwijs);
- 4 accent op verbeteren van bewegingshandelingsbekwaamheid en meervoudige deelnamebekwaamheid (bewegingsonderwijs);
5. accent op bewegemotieven en verschijningsvormen (sport- en bewegingsonderwijs).

Human Movement and Sports in 2028

Laten we eerst eens terug gaan in de tijd en kijken wat er op het gebied van visievorming de laatste jaren in ons vakgebied al is gebeurd en doorontwikkeld. In 2011 heeft een werkgroep, samengesteld uit SLO, KVLO en alo's, in het project Human Movement and Sports in 2028 (Brouwer et al., 2011) ons een blik in de toekomst van het vak LO op school gegeven. Zij heeft met dit document de vakwereld een kompas willen aanreiken, waarop de collega's hun koers kunnen bepalen. En dat is van groot belang in de snel veranderende samenleving, waarin individualisering, instrumentalisering, institutionalisering, ver- en ontsporting, digitalisering en verdergaande beweegarmoede een grote rol spelen.

"Het proces dat zij (werkgroep HM&S, red.) daarbij heeft doorgemaakt, is typerend voor het proces dat ons voor de hele vakwereld voor ogen staat voor de komende jaren. Elkaar leren verstaan vanuit ieders eigen achtergrond en specifieke taalspel en elkaar dan vinden op een heldere kernaanduiding voor het leergebied met ruimte voor grote creativiteit en diversiteit in de

uitwerking. Sleutelwoorden daarbij zijn samenwerking aan een gezamenlijke visie op de ontwikkeling van het bewegen van kinderen in meerdere contexten in beweegteams met een grote diversiteit aan partners.” (p. 7)

Dit constructieve en collegiale samenwerkingsproces willen wij nu opnieuw belichten en kijken of we elkaar nog steeds kunnen verstaan, bijvoorbeeld vanuit de zes scenario’s die bij HM&S 2028 (Brouwer et al., 2011) zijn ontwikkeld. Net als toen, willen wij ook met dit topic voorkomen dat collega’s op hun strepen gaan staan en hun visies en meningen alle kanten opgaan. We willen tot de kern komen, zodat ons vak – naast rekenen, taal, digitale geletterdheid en burgerschapsvorming – een kernvak voor het onderwijs is en blijft. We vinden dat er kritische keuzes kunnen en moeten worden gemaakt in de richting waarin ons vak zich kwalitatief en ambachtelijk zou moeten

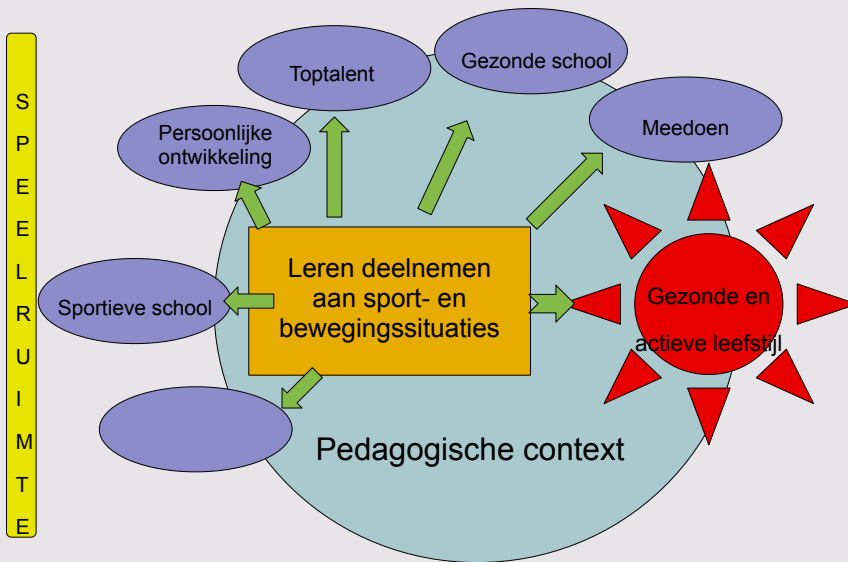
ontwikkelen. Zowel binnen po, vo, mbo als so.

Bij HM&S: “...is daarom besloten te werken met een beperkt aantal toekomstscenario’s. Vanuit de ontwikkelingen die we hiervoor schetsten, hebben we een zestal trends geselecteerd die op dit moment een rol spelen en waarvan we vinden dat die ook voor de komende jaren een rol kunnen gaan spelen bij het maken van keuzes voor de toekomst. Elk scenario was een verscherpte keuze voor één algemene doelformulering voor het bewegingsonderwijs (...). Daarna zouden we een beter gefundeerde keuze kunnen maken welke doelen we wel of niet bij het bewegingsonderwijs van 2028 vinden passen en wat we ons voorstellen bij de manier waarop die kunnen worden gerealiseerd.” (p. 30)

Op basis van dit uitgangspunt zijn in de HM&S de volgende zes scenario’s geformuleerd:

- 1 De lichamelijke opvoeding van kinderen, waarbij de beweegactiviteiten in dienst staan van de ontplooiing van het persoonlijke beweggedrag en algemene vorming van de leerling.
- 2 Wegwijs in de bewegingscultuur, waarbij een brede en diepgaande introductie in de bewegings- en sportcultuur de centrale kern vormt.
- 3 Nederland in de top 10, waarbij aantelherkenning en -erkenning moet worden gedaan, zodat we onze sporttalenten beter kunnen opleiden en doorverwijzen naar hun favoriete sport, zodat zij de medailles voor ons land op de Olympische Spelen kunnen binnenhalen.
- 4 Speelruimte geven, waarbij ons vak in dienst staat om elk kind een zo groot mogelijke speelruimte te geven voor een persoonlijke ontwikkeling.
- 5 Een gezonde en actieve leerstijl, waarbij vergroten en verbeteren

Figuur 1 Overzichtsschema HM&S 2028

van conditie van leerlingen, hen te stimuleren om naast de lessen meer te bewegen en hen bewust te maken van een gezonde leefstijl de centrale gedachte is.

6 Iedereen doet mee door bewegen, waarbij participatie en socialisatie in en door het bewegen wordt gestimuleerd.

De meest verrassende constatering was dat er – ondanks de soms grote verschillen in gekozen accenten, invalshoeken, belangen, achtergronden en beroepscontexten – een grote eensgezindheid was over de kern van de taak van het onderwijs op het terrein van bewegingsonderwijs en sport. “In algemene zin kan daarmee ook geconcludeerd worden dat gezien het grote belang van bewegen als basiscompetentie HM&S ook in het jaar 2028 deel zou moeten uitmaken van de kernopdracht van het onderwijs.” (p. 65). Dat was opvallend en hoopvol, zoals het overzichtsschema HM&S 2028 treffend aangeeft (zie figuur 1).

Ondanks deze grote eensgezindheid over de kerntaak van het bewegingsonderwijs, namelijk dat bewegen moet worden gezien als basiscompetentie en bewegen verbeteren de

opdracht is, blijft echter toch de vraag: geven de scenario's ons nog steeds voldoende richting om de lessen bewegingsonderwijs met concrete doelen, samenhangende methoden en evaluatievormen op consistente wijze in te richten?

Dilemma's binnen de scenario's

Bij scenario 1 en 4 kun je je afvragen of het doeldomein subjectificatie (Biesta, 2011) niet te groot wordt gemaakt, waardoor de balans kwijtraakt met socialisatie en kwalificatie. Scenario 2 biedt weliswaar een introductie in de bewegingscultuur (socialisatie), maar is deze wel blijvend en duurzaam? En welke keuze van activiteiten maken ze, of is elke beweegactiviteit goed, betekenisvol en in een leerlijn weg te zetten? En kunnen ze hiermee ook het leereffect van hun lessen aantonen?

Bij scenario 3 wordt de betere beweging bediend en dit kan ten koste van de gemiddelde en zwakkere beweging gaan en mag je hopen (hoop die vaak ijdel blijkt te zijn) dat de talenten ook daadwerkelijk doorbreken en met plezier tot op lange leeftijd blijven bewegen.

Scenario 5 richt haar lessen wel erg eenzijdig in op gezondheid

bevordering. Zullen alle leerlingen deze oefeningen met plezier en succeservaring blijven doen en volhouden? En wordt bij een gezonde leefstijl dan niet teveel gefocust op de fysieke component, terwijl de WHO (vooral tijdens de coronapandemie) zich vooral ook heeft willen richten op mentaal en sociaal welzijn?

Scenario 6 klinkt natuurlijk erg inclusief en respectvol en komt tegemoet aan de verschillen tussen mensen. Maar houdt het wel rekening met de paradox die daaraan ten grondslag ligt? Want met het voorschrijven van inclusie en diversiteit bereik je vaak het tegenovergestelde, namelijk onderwijs waarin men elkaar uitsluit en niet meer naar elkaar luistert of mee in gesprek gaat. Bijvoorbeeld; je laat de leerlingen in je lessen alleen in heterogene groepen bewegen, waardoor er een stuk plezier kan verdwijnen voor leerlingen die ook eens een keer met gelijkgestemde of bewegers van gelijk niveau willen bewegen en elkaar daarin willen stimuleren. Ook hier lijkt de balans zoek.

Het leergebied Bewegen & Sport

Een dergelijke vraag en constatering dringt zich ook op wanneer we de uitkomst van de werkgroep van het leergebied Bewegen & Sport in het kader van Curriculum.nu even kort belichten: geven de acht bouwstenen ons wel voldoende basis en richting voor de concrete en samenhangende lessen in het licht van beter leren bewegen? Vanuit hun missie ‘een leven lang met plezier bewegen’ levert het leergebied Bewegen & Sport een bijdrage aan alle drie doeldomeinen van het onderwijs: socialisatie, kwalificatie en persoonsvorming (<https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2019/01/Bewegen-en-Sport-visie.pdf>). Beweegsituaties samen regelen, het verbeteren van de beweegvaardigheid en bewegen beleven en waarderen. En wanneer ze de gezondheidsbevordering er ook nog aan toevoegen, zien we hier al snel de vier sleutels van het basisdocument onderbouw vo (Brouwer et al., 2012) in terug: bewegen verbeteren, bewegen beleven, bewegen regelen en bewegen en gezondheid. Met de grote opdrachten

en bouwstenen wordt de visie in het leergebied *Bewegen & Sport* verwoorden meer concreet inhoud gegeven:

- gevarieerd beweegaanbod;
- beter leren bewegen;
- actieve en gezonde leefstijl;
- beweegidentiteit;
- taken en rollen in beweegsituaties;
- samenwerken in beweegsituaties;
- bewegen en sport binnen en buiten de school;
- bewegen op eigen niveau.

Maar wat is nu 'Goed leren bewegen'?

Ook bij de bouwstenen is – net als bij de scenario's van HM&S – sterk rekening gehouden met de vele verschillende visies en posities die binnen ons vakgebied aanwezig zijn en die zich adequaat dienen te verhouden ten opzichte van een snel veranderende samenleving, waarin allerlei claims op ons afkomen. Dezelfde soort dilemma's en probleemgebieden als bij de scenariobeschrijvingen, zien we hier dan ook terugkomen. Samen te vatten in: kijken we niet steeds verder af van onze kernpunten en kerntaak wanneer we aan al deze vaardigheden en vormingswaarden tegemoet willen komen? Aan beweegidentiteit hebben we al een topic gewijd. Brouwer (2021, p. 5) zegt daarover:

"Hoe uitgebreid is dat? Is dat hoe motorisch vaardig je bent? Of hoe fit? Hoe sociaal je bent in beweegsituaties? Wat je er allemaal van afweet? Hoeveel initiatief je neemt? Hoeveel ruimte je aan anderen geeft of zelf claimt? Hoeveel risico je durft of bereid bent om te nemen? Of je een brokkenpiloot bent? Of je altijd en overal wilt winnen? Of is het alles en is deze lijst eindeloos uit te breiden, want wanneer ken je iemand zo dat je kunt definiëren wat haar onderscheidt van anderen? Ik vermoed het laatste. Daarmee wordt dit wel een hele grote opdracht. Geen wonder dat het OT (ontwikkelteam *Bewegen & Sport*, red.) zegt dat deze GO (grote opdrachten, red.) samenhangen met alle bouwstenen."

Wordt ons vak dan niet weer die toverbal en werkt het als Haarlemmerwonderolie? We zijn toch zeker ambachtsmensen die als

schoenmakers bij hun leest moeten blijven? Is het dan niet beter om weer terug te keren naar de kern van ons vakgebied, namelijk leerlingen de betekenisvolle wereld van uitdagende beweegactiviteiten in te leiden en ze daarin de gelegenheid te bieden om naar mogelijkheden te zoeken om de gestelde beweeguitdagingen aan te leren gaan en de beweegproblemen op te lossen? Nog fundamenteeler: waar zijn deze beweegactiviteiten op geordend? Wat is het ordeningsprincipe waar deze accenten naar verwijzen? We bevinden ons in een netwerk rondom bewegen, waarin we gezamenlijk in dialoog, met sparren en heen en weer denken, onze lessen leerrijk en betekenisvol (en dus succesvol en plezierig) voor onze leerlingen trachten in te richten.

Naar vijf accenten voor inrichting en ordening van bewegen

De vijf accenten die na dit inleidende verhaal worden beschreven, laten zien op welke wijze zij antwoord geven op de drie kern-didactische vragen die Crum destijds al stelde voor een samenhangende visie op beter leren bewegen: de doelstelling-, methode-, en evaluatievraag. Een consistente visie leidt tot een betere rechtvaardiging van ons vak binnen onderwijs en samenleving. Hopelijk wordt dan ook duidelijk waar we de verschillende uitdagende beweegactiviteiten op wensen te ordenen en we een steeds duidelijker beeld krijgen en op kritisch-constructieve wijze keuzes kunnen maken om de lessen betekenis- en waardevol in te richten voor onze leerlingen. Zodat de leidende vraag van buitenstaanders naar onze vakwereld: "Wat bedoelen jullie nu eigenlijk met 'Goed leren bewegen'?", oftewel wordt het leren goed te bewegen (bewegen verbeteren) of leren goed deel te nemen aan bewegingsituaties, uiteindelijk naar behoren en concreet beantwoord?

Dit inleidende artikel wordt in dit magazine vervolgd met vijf deelartikelen:

- 1 Lichamelijke oefening (p. 10);
- 2 Lichamelijke opvoeding (p. 12);
- 3 Sportonderwijs (p. 16);
- 4 Bewegingsonderwijs (p. 32);
- 5 Sport- en bewegingsonderwijs (p. 34). ●

Bronnen

- Biesta, G. (2011). Het beeld van de leraar: over wijsheid en virtuositeit in onderwijs en onderwijzen. *Tijdschrift voor Lerarenopleiders (VELON/VELOV)*, 32 (3), 4-11.
- Brouwer, B., Aldershof, A., Bax, H., Van Berkel, M., Van Dokkum, G., Mulder, M.J., Nienhuis, J. (2011). *Human movement and sports in 2028. Een blik in de toekomst van lichamelijke opvoeding/bewegingsonderwijs en sport op school*. Enschede: SLO.
- Brouwer, B., Houthoff, D., Massink, M., Mooij, C., Mossel, G. van, Swinkels, E., & Zonnenberg A., (2012). Basisdocument bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Ziest: Jan Luiting Fonds.
- Brouwer, B. (2021). Op zoek naar beweegidentiteit. *LO Magazine*, 109 (1), 4-7.
- Crum, B.J. (2011). Vakconcepten: belang en kritische bespreking. In: H. Stegeman & B. Brouwer & C. Mooij (red.). *Onderwijs in bewegen – Basisthema's in bewegingsonderwijs en sport op school*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- Curriculum.nu (2019). *Bewegen & Sport*. Den Haag. Verkregen van <https://curriculum.nu/ontwikkelteam/bewegen-sport/>
- KVLO (2017). *Beroepsprofiel Leraar Lichamelijke Opvoeding*. Zeist: KVLO.

Contact

redactie@kvlo.nl

Foto's

Anita Riemersma

Kernwoorden

bewegingsonderwijswoorden, vakvisie, doelstellingen, vakconcept, verschijningsvormen

Lichamelijke oefening

1

Accent op gezondheid en fitheid

Het vak LO werd in het verleden aangeduid als lichamelijke oefening. Daarmee wordt aangegeven dat vooral het lichaam geoefend moet worden om gezond en weerbaar te zijn. Methodieken waren vooral gebaseerd op ideeën uit het buitenland met een gezondheidsmotief. Aan het begin van de vorige eeuw kwam het Duitse schoolturnen van Spiess/Maul en daarna de Zweedse gymnastiek naar Nederland, verspreid door Blijenburgh. Later tot na de Tweede Wereldoorlog de Oostenrijkse School (Gaulhofer en Streicher). Dit accent is door Crum (2011) beschreven als het biologisch georiënteerde lichaamsoefeningenconcept. Ook nu zijn de invloeden van deze vakvisie (weerbaar maken van het lichaam) herkenbaar in motiveringen en legitimatie van het vak op school. | Tekst: Auteurscollectief

Algemeen doel van het vak in het verleden

De algemene doelstelling bij lichamelijke oefening is het bevorderen van de gezondheid bij leerlingen. Hierbij is het belangrijk dat leerlingen veel lichaamsbeweging krijgen in de les. Dit kan door activiteiten te kiezen waarbij de ademhaling- en hartfrequentie wordt geïntensiveerd (uithoudingsvermogen verbeteren). Maar het kan ook gaan om spierversterking (krachttraining), lenigheidsbevordering (rekoefeningen) en ontspanningsoefeningen (yoga).

Geschiedenis van de lichamelijke oefening

www.onderwijsgeschiedenis.nl/Ontwikkeling-lesmethoden/Ontwikkeling-Lichamelijke-Oefening/

Algemene opinie

Het lijkt dat deze opvattingen een rol speelde in een ver verleden in de vorige eeuw. Ook in de huidige maatschappelijke opinie en ook in de politiek wordt dit argument als belangrijke legitimatie gezien voor het vak LO op school. Meer bewegen is belangrijk in deze tijd van bewegingsarmoede. Ook de recente coronapandemie draagt bij aan het opnieuw herwaarderen en oppoetsen van deze legitimatie.

In haar proefschrift 'De samenleving over de kwaliteit van bewegen & sport op school, een spiegel voor de vakwereld' schrijft Hilde Bax hierover. Gezondheid is volgens de samenleving een belangrijk doel van het vak LO: "Volgens inwoners van Nederland, die meededen aan het Nationaal Sportonderzoek (respons 2262 uit 5000) verdienen 'gezondheid' en 'goed met anderen leren omgaan' een plaats in de top drie van belangrijkste doelen voor zowel het primair als het voortgezet onderwijs.

Verder hoort 'motorische ontwikkeling' in de top drie voor het primair onderwijs en wordt 'afwisseling voor het stilzitten bij andere vakken' voor het voortgezet onderwijs als derde doel genoemd."

Verwachtingen van de samenleving van bewegen & sport op school

bit.ly/3GelcuD

Het bewegen op school is een bijdrage aan de gezondheid. In deze visie is het bewegen meer een middel dan een doel op zich. Het motorisch leren (bewegen verbeteren) wordt daarnaast ook genoemd. Maar opvallend is dat de 'afwisseling met stilzitten' ook hoog staat in de top drie volgens de Nederlandse inwoner.

Extrinsieke en intrinsieke doelen

Het bewegen dient in deze visie een extrinsiek doel; het verbeteren van de gezondheid. Het gaat hierbij meestal om veel bewegen (meer bewegen mogelijk maken) als kwantiteit en niet zozeer om de kwaliteit van bewegen (bewegen verbeteren). Het lichaam is het instrument dat in conditie moet worden gebracht en gehouden.

In het basisdocument onderbouw vo (Brouwer et al., 20212) is er aandacht voor 'gezond bewegen'. Het is één van de vier sleutels die moeten leiden tot blijvende, perspectiefrijke, zelfstandige en verantwoorde deelname aan de bewegingscultuur: "De leerlingen moeten leren veilig te bewegen en plezier te hebben aan het zich inspannen bij bewegen. Ze moeten ook leren hoe ze door bewegen fitter kunnen worden". In deze formulering wordt een onderscheid gemaakt tussen een intrinsiek doel van 'gezond bewegen', namelijk plezier beleven aan inspanning en een extrinsiek doel namelijk leren veilig te bewegen en fitter worden. Beide leiden tot een toename in deelname aan de bewegingscultuur. Zeker als we de doelgroep van bovenbouw vo voor ogen hebben.

Hier liggen kansen en mogelijkheden die door sommige docenten LO worden aangegrepen verbanden te zoeken met andere vakken. Bijvoorbeeld met biologie en burgerschap waarbij thema's als gezondheid ook aan de orde komen. Scholen die LO als examenvak aanbieden (LO2 en BSM) nemen PTA onderdelen op waarin gezondheid en fitness expliciet aan de orde komen.

Ook in het examenprogramma LO1 (havo/vwo) zijn eindtermen opgenomen die de aandacht richten op gezond bewegen: 'Domein D: Bewegen en gezondheid 4. De kandidaat kan op basis van eigen ervaring met en inzicht in de betekenis van sport en bewegen voor de (beleving van) gezondheid in brede zin verantwoord omgaan met belasting en risico's in bewegingssituaties, en een trainingsprogramma opstellen dat past bij de eigen mogelijkheden.' Hier is het bewegen extrinsiek gericht op gezondheid als bewegingsmotief en

een veilige en verantwoorde deelname aan de bewegingscultuur.

Visie op bewegen

Wat is bewegen in deze visie? Bewegen wordt in dit concept gebruikt voor het oefenen van het lichaam gericht op gezondheid en gezondheidsverbetering. De beweegopdrachten zijn gericht op veel bewegen als kwantiteit. Dit in tegenstelling tot bewegen verbeteren als kwaliteit waarbij de bewegings-situatie uitlokt tot oplossen van bewegingsproblemen waarbij op een eigen speelse wijze kan worden ingegaan op een bewegingsuitdaging. Er zijn in atletiek- en fitnesscultuur wel bewegingsproblemen die te maken hebben met leren kennen en van de eigen fitheid (meten van kracht en uithoudingsvermogen) en het leren afstemmen van de inspanning op de eigen mogelijkheden (duurloop). Gezondheid en fitness als exponenten van de bewegingscultuur verdienen aandacht in een vakvisie. Het gevaar bestaat dat de aandacht voor meer bewegen ten koste gaat van de aandacht voor bewegen verbeteren.

Wat betreft evaluatie en toetsing kan lichamelijke oefening onttaarden in beoordelingen met summatieve prestatietabellen waarbij uithoudingsvermogen en kracht een belangrijke rol spelen. Denk daarbij aan cijfers geven voor shuttleruntesten, coopertesten, fitnessstesten en atletiekprestatietabellen voor springen, werpen en lopen. Uiteraard mogen prestaties voor atletiek en fitnessopdrachten genoteerd en

vergeleken worden. Maar dat is vooral interessant als het vergeleken wordt met persoonlijk gemaakte vorderingen en aanleiding is voor een persoonlijke evaluatie van de eigen gezondheid/fitheid, die mogelijk leiden tot persoonlijke conclusies, voornemens en plannen.

Daarmee vallen aspecten van het oorspronkelijke biologisch georiënteerde lichaamsoefeningenconcept te verantwoord worden in een modern vakconcept. Zolang gezondheid maar een plaats krijgt als een mogelijk deelnamemotief aan de bewegingscultuur. Daarbij moeten we er voor waken dat 'bewegen verbeteren' het hoofddoel van ons vak blijft en 'meer bewegen' een maatschappelijke opdracht, die binnen maar zeker ook buiten school gerealiseerd kan worden. ●

Bronnen

Bax, H. (2010). *De samenleving over de kwaliteit van bewegen & sport op school*. Zeist: Jan Luiting Fonds.
Brouwer, B., Houthoff, D., Massink, M., Mooij, C., Mossel, G. van Swinkels, E., & Zonnenberg A. (2012). *Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs*. Enschede: SLO.
Crum, B. (2011). Vakconcepten: belang en kritische bespreking. In: H. Stegeman, B. Brouwer & C. Mooij (red.). *Onderwijs in bewegen*. Houten: Bohn Stafleu.

Contact

redactie@kvlo.nl

Foto

Anita Riemersma

Lichamelijke opvoeding

2

Accent op persoonsvorming en identiteitsontwikkeling

Dit accent vindt zijn oorsprong in het personalistische lichamelijke opvoedingsconcept. Het is een klassieker onder de vakconcepten (Tilborg en Büchner, 1997) en eentje die het verdient om in dit themanummer nog eens goed te worden uitgelegd. Enerzijds omdat zij nogal eens verkeerd geïnterpreteerd werd en daarmee vaak tekort is gedaan. Anderzijds omdat juist nu in allerlei onderwijspublicaties steeds vaker wordt gewezen op de bijdrage van onderwijs aan de persoonsvorming van kinderen. Zo staat het adviesrapport van het Platform onderwijs 2032 (2016) er vol van en werd er zelfs een paragraaf opgenomen over dit onderwerp. Het is wel wat teleurstellend dat er nergens in het advies wordt uitgelegd wat er dan precies onder persoonsvorming verstaan wordt, maar gelukkig hebben wij daar het 'lichamelijk opvoedingsconcept' voor. | [Tekst Auteurscollectief](#)

Persoonsvorming

Het personalistisch lichamelijke opvoedingsconcept ziet de lichamelijke opvoeding van kinderen als onvolledig doel binnen de gehele opvoeding; elk kind dat op opvoeding is aangewezen zal vanuit de erkenning van de menselijke lichamelijke ook aangewezen zijn op lichamelijke opvoeding. Er zijn uiteraard meerdere onvolledige doelen die hun specifieke bijdrage aan het einddoel van de opvoeding leveren; de morele opvoeding, de politieke opvoeding, de financiële opvoeding, et cetera, allemaal nodig om kinderen te begeleiden naar dat einddoel; een unieke eigen vorm van volwassenheid en constructieve deelname aan de Nederlandse samenleving. Deze unieke eigen vorm van volwassenheid kenmerkt nu de 'persoon'. Het zijn min of meer vaste en herkenbare eigenschappen, voorkeuren, morele en politieke

stellingnames waarin we iemand zien als persoon. In dat licht moeten we begrijpen dat niemand wordt geboren als 'persoon', maar dat dit juist het eindpunt is van een lang en intensief proces van begeleiden. Dit kenmerkt zich door een afnemende afhankelijkheid en toenemende zelfstandigheid, van begrenzen en loslaten, van aanleren en spiegelen, en ook van vallen en opstaan totdat het kind een eigen identiteit heeft ontwikkeld. Het kind dat de existentiële vragen (voorlopig) voor zichzelf heeft beantwoord en in staat is om alle gevolgen van het eigen handelen zelf te dragen: de persoonsvorming.

Lichamelijke opvoeding

De lichamelijke opvoeding is dus een deelgebied van de totale opvoeding en door dit op deze manier te benoemen is het in het verleden wel eens gebeurd dat het lichamelijke

opvoedingsconcept werd weggezet als een dualistisch concept. Alsof de mens zou bestaan uit een lichaam en een geest die los van elkaar 'gevormd' dienen te worden. Maar daar klopt niets van. Het benoemen van een deelgebied zegt in dit geval alleen maar iets over de specifieke aandacht die er nodig is. Het gaat dus niet om opvoeden via lichamelijke oefeningen, maar om het idee dat elk mens dat op opvoeding is aangewezen, vanuit een nadrukkelijke reflectie op de menselijke lichamelijke en het unieke menselijk-zich-bewegen ook lichamelijke opgevoed moet worden. Alleen op die manier kunnen we spreken van een eigen unieke vorm van volwassenheid. Het zoeken naar identiteit kan volgens die redenering niet zonder het ontwikkelen van een eigen 'beweegidentiteit'. Het één impliceert het ander en het behalen van het onvolledige doel is een noodzakelijke voorwaarde voor het behalen van het totale doel.

Lichamelijke opvoeding op school

Binnen de personalistische pedagogiek vormen ouders en verzorgers het eerste opvoedingsmilieu en zijn daarmee ook eindverantwoordelijk als het gaat om de lichamelijke opvoeding van hun kinderen; het begeleiden van de eerste stappen in de motorische ontwikkeling, het buitenspelen, het leren fietsen, de zwemles, het lidmaatschap van verschillende sportclubs, gezonde voeding, en het bijbrengen van persoonlijke hygiëne. Het zijn zomaar enkele taken die toebehoren aan het eerste opvoedingsmilieu. Vanwege de

specifieke en ingewikkelde opgave die de lichamelijke opvoeding van kinderen is, zijn er in Nederland ook taken ondergebracht bij het onderwijs; het tweede opvoedingsmilieu. Er zijn speciale docenten opgeleid die deze schone en nobele taak op zich mogen nemen. Bewegingsdeskundigen die kinderen vanuit het genoemde pedagogisch perspectief beter leren bewegen. Die hen introduceren in de verschillende intenties en betekenissen waarmee de mens beweegt zodat ze deze kennen en voor zichzelf kunnen waarderen, om zo uiteindelijk een beweegidentiteit te ontwikkelen die hen helpt om een heel leven lang in beweging te blijven. Voor het gemak werd er voor dit vak op school ook nog dezelfde naam gekozen als die van het onvolledige doel binnen het totaal van de opvoeding: lichamelijke opvoeding. Hier is vervolgens natuurlijk veel verwarring over ontstaan; hoe kan een vak zichzelf 'opvoeding' noemen? Leuke vraag om een andere keer op in te gaan, maar nu even niet. Het is namelijk niet wezenlijk genoeg. Wezenlijk is om te kijken welke specifieke bijdrage dit vak overnam van het primaire opvoedingsmilieu. Wat is er nu zo 'moeilijk' dat ouders het niet zelf kunnen en ze de hulp van experts op school nodig hebben? Allereerst is dat om voor pakweg de eerste twaalf jaar van een mensenleven heel bewust en planmatig te werken aan de complete motorische en fysieke ontwikkeling, deze ontwikkelingen in de breedste zin te volgen en daar waar nodig direct ook extra hulp te bieden. Missers in deze levensfase worden in latere levensfasen zelden nog goedge maakt waarmee we het kind, als we dus niet goed opletten, daar al kansen afnemen voor het latere volwassen leven; geen sinecure dus de zorg voor de lichamelijke opvoeding in die eerste belangrijke fase. Ten tweede is het dus aan de docenten LO om alle kinderen te introduceren in verschillende intenties waarmee er binnen de bewegingscultuur bewogen wordt:

- exploratieve intentie: oorspronkelijke intentie, onderzoekend bewegen;
- speelse intentie: bewegend opgaan in een spel;
- dansante intentie: bewegen op

Lichamelijke opvoeding is een deelgebied van de totale opvoeding

- muziek, expressief bewegen;
- esthetische intentie: zo mooi en zo moeilijk mogelijk bewegen;
- prestatief en agonale intentie: bewegen om jezelf te verbeteren of te winnen van anderen;
- hygiënisch correctieve intentie: bewegen gericht op de fitheid van het lichaam;
- contemplatieve intentie: bewegen om tot jezelf te komen.

Alle verschijningsvormen in onze bewegingscultuur zijn een neerslag van deze intenties van bewegen. Ze zijn algemeen menselijk en zitten ook in aanleg in elk kind. De docent LO kiest uit de voorhanden zijnde cultuurgoederen de meest logische en kansrijke om de leerlingen te vormen binnen bepaalde intenties van bewegen. Het niet ontwikkelen van deze algemene intenties van bewegen kunnen we in latere levensfasen zelden nog goed maken. Missers zorgen ervoor dat we het kind nu al kansen afnemen voor het latere volwassen leven. Ook weer geen sinecure.

Pedagogische opdracht van de gymleraar

De landelijke doelstelling van het vak zoals deze staat beschreven in de toekomstverkenning van ons vak Human Movement and Sports 2028 (Brouwer et al., 2011) luidt: Leerlingen vanuit een pedagogisch perspectief meer bekwaam maken voor sport- en beweegsituaties als voorbereiding op een gezonde en actieve levensstijl.

Vanuit het lichamelijke opvoedingsconcept zit hier een overbodigheid in. Het 'meer bekwaam maken voor sport- en beweegsituaties' vormt immers op zichzelf al een pedagogisch doel dat direct voortkomt uit de noodzaak van de lichamelijke

opvoeding van kinderen. Binnen het personalistisch lichamelijke opvoedingsconcept zouden we meervoudige deelname-bekwaamheid als 'vak-eigen leerdoelen' betitelen. Samen met de vak-eigen vormingsdoelen (het introduceren in en het ontwikkelen van de verschillende intenties van bewegen; het vormen van de eigen beweegidentiteit) vormen zij de pedagogische opdracht van de gymleraar. Toch is de keuze om het pedagogisch perspectief extra te benoemen niet helemaal verkeerd. Dit perspectief stelt de gymleraar namelijk in staat om als een filter tussen de sport- en beweegcultuur en het kind te gaan staan om daar waar nodig aanpassingen te maken. Dat het kind succesvol meedoet en kan groeien binnen de gymlessen. Het pedagogisch perspectief draagt dan bij aan wat waarschijnlijk de grootste bepalende factor is voor een 'leven lang bewegen': de competentie-gevoelens. De pedagogische opdracht van de gymleraar kun je in ieder geval vertalen naar drie soorten van bedoelingen:

- vak-eigen leerdoelen; meervoudige deelnamebekwaamheid;
- vak-eigen vormingsdoelen; introductie in de intenties van bewegen en vormen van de eigen beweeg-identiteit;
- vakoverstijgende vormingsdoelen; bijdrage vanuit het vak aan schoolbrede doelen rondom persoonsvorming.

21% PTW

Zoals hierboven al werd beschreven is lichamelijke opvoeding dus niet het opvoeden via lichamelijke oefeningen, maar is lichamelijke opvoeding dat deel van de opvoeding dat gaat over het zich menselijk bewegen. Het vak is volledig pedagogisch te noemen omwille van de eigen aard; de vak-eigen leerdoelen en de vak-eigen

Bijdrage aan vakoverstijgende vormingsdoelen: 'de 21% Pedagogisch Toegevoegde Waarde'

vormingsdoelen. Deze paragraaf wijden we aan de mogelijke bijdragen van het vak aan de vakoverstijgende vormingsdoelen: 'de 21% Pedagogisch Toegevoegde Waarde'. Niet dat de les LO gezien hoeft te worden als de pedagogische levertraan waarmee we kinderen doorzettingsvermogen en zelfvertrouwen geven en we alle leerlingen moedig en deugdzaam uit de les laten vertrekken, maar eerder de kansen die we bij ons vak hebben om tegelijkertijd met het realiseren van de belangrijke vak-eigen leerdoelen ook een bijdrage te leveren aan de vakoverstijgende vormingsdoelen binnen de school. Gewoon omdat wij lessen hebben met veel beweging, veel interacties, veel emoties, zweet en stress, en veel 'samen', maar ook met veel 'tegen' elkaar. Met de juiste vormen van *active reviewing* kun je de leerlingen snel inzicht geven in het eigen handelen en in het eigen handelen ten opzichte van anderen. Je kunt moeiteloos laten reflecteren op het gedrag, hun wensen, hun doelen, hun kansen en op mogelijke bedreigingen om op die manier de leerlingen verder te helpen dan strikt noodzakelijk voor het behalen van de doelen van het eigen vak. Voor elk type les en op elk gewenst moment is het mogelijk om de 21% toe te voegen; voor klassen waarin de leerlingen moeizaam met elkaar omgaan, voor leerlingen die dreigen te worden buitengesloten, voor leerlingen die niet tegen hun verlies kunnen, voor leerlingen die de deodorant nog niet ontdekt hebben, voor leerlingen die niet ontbijten, voor leerlingen die te veel eten, voor leerlingen die zijn verkleefd met hun mobiel, voor leerlingen die te veel vloeken, voor klassen met veel verschillende culturen, voor alles en iedereen die een extra zetje kunnen gebruiken richting hun volwassenheid kan ons vak een flinke duit in het zakje betekenen wanneer de docent zich bewust is van de '21% PTW'.

Evaluatie van het onderwijs

Binnen het personalistisch lichamelijke opvoedingsconcept vormt het beoordelen als evaluatiemoment van het gegeven onderwijs een hekel punt. Het volgen van de leerlingen gedurende de basisschoolperiode

levert nog geen problemen op omdat het monitoren slechts een stap is om tot gerichte acties over te gaan. Het summatief beoordelen op het vo kent wel degelijk een aantal problemen wanneer we werken vanuit het lichamelijke opvoedingsconcept. Een aantal vak-eigen leerdoelen kunnen namelijk wel getoetst, een aantal vak-eigen leerdoelen kunnen slechts gedeeltelijk getoetst worden én een aantal vak-eigen leerdoelen zouden voor verschillende leerlingen een verschillende norm (een adaptieve norm) vereisen. Probleem is natuurlijk dat het steeds om een uniek eigen vorm van volwassenheid dient te gaan en het ontwikkelen van de eigen beweegidentiteit. Een gegeneraliseerde norm levert dan al snel tegenspraken op. Toetsvormen die veel formatieve momenten kennen, ruimte bieden voor leerwinst en de leerlingen op eigen niveau 'waarderen' hebben de voorkeur. Fitheidstesten zijn mogelijk maar mogen niet als toets worden ingezet. Het verbeter-jezelf-plan dat je schrijft naar aanleiding van de fitheidstesten dan weer wel. Kennistoetsen zijn mogelijk en in de tweede fase van het vo kun je goed werken met opdrachten en reflecties. Sportoriëntatie, de sportkeuzetest en reflectie op eigen motieven tot deelname zijn goed als handelingen in te zetten en te toetsen. Zo is er voor het evalueren binnen dit concept nog veel meer mogelijk en is het vooral zaak om bij elke toetsvorm die je bedenkt steeds te checken of deze past bij je visie. Het belangrijkste uitgangspunt bij elke vorm van toetsing binnen het lichamelijke opvoedingsconcept is dat de leerlingen eerlijke informatie ontvangen over wat ze goed en minder goed kunnen, dat ze leren waar hun sterke kanten liggen en ze die ook gewaardeerd zien in de toetsing. Competentiegevoelens zijn de sleutel tot een leven-lang-bewegen, maar het moeten dan natuurlijk wel terechte gevoelens zijn, anders werkt het juist averechts.

Tot slot

Het personalistisch lichamelijke opvoedingsconcept biedt een zeer heldere en bruikbare visie op het vak. Het biedt een sterk antwoord

op de legitimatie-, doelstellingen- en evaluatievraag van de lichamelijke opvoeding op scholen en kan zeer goed worden uitgelegd aan derden. Overtuig je directeur, confronteer je collega Engels of ga eens in gesprek met een leerling uit havo 3 die even geen zin heeft in de gymles en het personalistisch lichamelijke opvoedingsconcept zal ook voor hen een logisch verhaal vormen. Het concept is juist hierom ook erg geschikt om plannen rondom de toekomst van het vak bij jou op school te ondersteunen en te voorzien van een inhoudelijk fundament; Geld voor een beweegvriendelijk schoolplein? Uitbreiding van de sport oriëntatie? Extra gym momenten? De cursus motorisch remedial teaching voor alle LO-collegae? Tijd om een hele nieuwe manier van beoordelen van de LO te ontwikkelen? Met een helder verhaal heb je de beste kans om het voor elkaar te krijgen; het verhaal van de lichamelijke opvoeding van kinderen. ●

Bronnen

Brouwer, B., Aldershof, A., Bax, H., Van Berkel, M., Van Dokkum, G., Mulder, M.J., Nienhuis, J. (2011). *Human movement and sports in 2028. Een blik in de toekomst van lichamelijke opvoeding/bewegingsonderwijs en sport op school*. Enschede: SLO.
 Büchner, H. & Tilborg, C. (1997). *Visies in Beweging. Opleidingsconcept van ALO Tilburg*.
 Platform Onderwijs2032 (2016). *Ons onderwijs2032*. Eindadvies. Den Haag: Platform Onderwijs2032.
 Verkregen van <https://curriculum.nu/wp-content/uploads/2018/05/Ons-Onderwijs2032-Eindadvies-januari-2016.pdf>
 Van der Loo, H. & Van Dokkum, G. (2015). *Lichamelijke opvoeding op de basisschool*. Groningen: Noordhoff.

Contact

redactie@kvlo.nl

Foto

Anita Riemersma

Sportonderwijs

Accent op socialisatie en voorbereiding op de sport- en beweegcultuur

Goed leren bewegen vanuit een kleuring 'accenten in socialisatie en voorbereiding op de sport- en beweegcultuur' (sportonderwijs). Dit accent is door Crum (2011) beschreven als conformistisch sportsocialisatieconcept. Bij sportonderwijs dient de bestaande sport- en bewegingscultuur als referentie zonder dat er veel ruimte is voor aanpassingen. Welke keuzes voor het vakwerkplan liggen bij dit accent voor de hand en wat zijn mogelijke praktische consequenties voor ons vak en/of dilemma's binnen deze kleuring? | Tekst Auteurscollectief

Dit accent streeft naar een toename van deelname door leerlingen aan de sport- en beweegcultuur. De wens tot deelname aan de sportcultuur is de laatste jaren versterkt door de COVID-situatie. Als we kijken naar 2020 en de gegevens van NOC*NSF erbij pakken blijkt dat 52 procent van de mensen in Nederland minder is gaan sporten (of gestopt) door de lockdown! Als gekeken wordt naar kinderen van 5-12 jaar is tien procent gestopt en is 62 procent minder gaan sporten. Uit de gegevens van NOC*NSF kan geconcludeerd worden dat er een vrij directe relatie is tussen de lockdowns en de sportdeelname aan georganiseerde sport. Welke keuzes passen bij deze kleuring en dragen bij aan sportparticipatie?

Algemene doelstelling

Laten we vanuit deze kleuring naar de algemene doelstelling van het vak kijken. Het gaat hierbij om sportmaatschappelijke toerusting. Met een sportmaatschappelijke toerusting kunnen leerlingen probleemloos overstappen naar en deelnemen aan de sportcultuur. Binnen het voorbereiden op die sport- en beweegcultuur kiezen docenten LO vanuit het

perspectief van het vierveldenmodel van Seghers en Van Reusel (2011) meer formele en traditionele activiteiten. In dat vierveldenmodel wordt er op een continuüm tussen formele en informele activiteiten en tussen traditionele en vernieuwende activiteiten. Echter gaat het om een continuüm en dat resulteert regelmatig in een keuzedilemma. Waar op dat continuüm ga ik zitten? Wil de docent bijvoorbeeld het arrangement toch wat aanpassen en/of in combinatie met de gehanteerde regels dan gaat er verschuiving plaatsvinden in de kleuring. Een ander bijpassend dilemma is dan de vraag in hoeverre wordt er georiënteerd op het handhaven van een status quo in het sportonderwijs?

Visie op bewegen

Als naast de keuze voor activiteiten stilgestaan wordt bij de dominante visie op het bewegen gaat het bij deze kleuring om ideaaltypische sporthandelingen, technieken en tactieken. Door deze toe te eigenen wordt geleerd goed te bewegen conform hoe er in de sportcultuur deelgenomen wordt. Dit verkleint mogelijk de drempel om daadwerkelijk over te gaan tot verdere participatie in die sportcultuur. Hoe vaak wordt de drempel niet verkleind

doordat collega's zich bijvoorbeeld oriënteren op de mogelijke activiteiten in de sportcultuur in de directe omgeving van de school. Na het maken van die keuze komt de visie op het bewegen weer naar boven. Dit resulteert bijvoorbeeld weer in de vraag hoe ideaaltypisch er binnen de gekozen activiteiten gaat worden gewerkt? Hier is het de collega, de docent LO, met zijn/haar kleuring die bepalend is voor de mate van ideaaltypisch sporthandelingen, technieken en tactieken die gehanteerd gaat worden. Een kritische kanttekening hierbij is of het inderdaad de vrije keuze van de docent is of dat de docent lichamelijke opvoeding een dominant beeld heeft van de sportcultuur inclusief bijvoorbeeld de meer ideaaltypische speelwijze? Zijn wij daar niet allemaal als docenten en goede sporters door genormaliseerd? Juist wij als 'goede bewegers' die allemaal geparticipeerd hebben en vaak nog steeds participeren in die betreffende sportcultuur? Kunnen we deze normaliserende beelden terzijde schuiven? Kunnen we onze keuzes bepalen zonder ons beeld ten aanzien van de gewoontes die er volgens ons gelden in de sport- en beweegcultuur?

Sportoriëntatie

Daarnaast zijn er uiteraard meerdere dilemma's waar de docent mee moet omgaan. Bijvoorbeeld de vraag in hoeverre ga je ideaaltypisch met diepgang werken en/of wordt het meer een mate van oriëntering op die sportcultuur die door jou voldoende geacht wordt om de keuze voor en schakeling naar de sportcultuur te volbrengen? Samenvattend brengt deze kleuring 'accenten in socialisatie en voorbereiding op de sport en beweegcultuur (sportonderwijs)' de nodige dilemma's met

zich mee waar de docent LO keuzes binnen moet maken.

Evaluatie en toetsing

Naast de visie op het leren goed bewegen wordt er ook getoetst bij deze kleuring. Hoe wordt er passend bij de visie op bewegen (ideaaltypische sporthandelingen, technieken en tactieken) getoetst? Als er meer ideaaltypisch gewerkt wordt is het consistente gevolg dat er ook meer op de ideaaltypische sporthandelingen (met respect uiteraard voor het adaptieve beoordelen) wordt getoetst/beoordeeld.

Deze hierboven weergegeven visie op het goed leren bewegen met bijpassende consistente toetsing lijkt voornamelijk te correleren met wedstrijd-georiënteerde sport. Het mogelijke continuüm tussen wedstrijd- en meer recreatief-georiënteerde sport introduceert gelijk een volgend dilemma voor de docent LO, namelijk hoe verhoudt hij/zij zich op dat continuüm tussen meer wedstrijd- en meer recreatieve sport.

Schoolsport

Als er vanuit deze kleuring gewerkt wordt (meer vanuit de wedstrijd-sport) heeft dat mogelijk ook relaties met het aanbieden van bijvoorbeeld naschoolse sportactiviteiten die beter bij de naam schoolsport passen. Bijvoorbeeld dat de docent bij de georganiseerde schoolsport met regelmaat onderlinge wedstrijden tegen andere scholen organiseert. Ook binnen de sportoriëntatie en -keuzeprogramma's, vaak in de bovenbouw van het voortgezet onderwijs, waar leerlingen een keuze maken uit activiteiten uit de nabije sportcultuur.

Sportbonden

Als we vanuit een ander perspectief, namelijk die van de sportbonden naar sportcultuur kijken komt de vraag naar boven hoe de sportbonden zich verhouden tot het in stand houden van de status quo binnen de wedstrijdsport. Met andere woorden zijn de sportbonden immers niet regelmatig bezig met aanpassingen van de activiteiten afgestemd op de leeftijd en ontwikkeling

van de jongeren en creëren ze daar geen andere spelvormen/activiteiten bij? Daarmee zouden de sportbonden de huidige status quo als eigenschap van deze kleuring beïnvloeden.

Kortom een boeiende kleuring die zoals ook alle andere kleuringen vergezeld gaat van kritisch reflecterende vragen aan de docent hoe hij/zij vastzit in zijn/haar eigen normalisatie en hoe bepalend die eigen normalisatie is. Daarnaast geeft de kleuring een aantal dilemma's waar de docent zijn of haar keuzes zal moeten maken en die aangeven hoe stringent de kleuring gevolgd wordt. ●

Bronnen

Crum, B. (2011). Vakconcepten: belang en kritische bespreking. In: H. Stegeman, B. Brouwer & C. Mooij (red.). *Onderwijs in bewegen*. Houten: Bohn Stafleu.
Seghers, J. & Vanreusel, B. (2011). *Leerlingen en hun bewegingscultuur*. In: H. Stegeman, B. Brouwer & C. Mooij (red.). *Onderwijs in bewegen*. Houten: Bohn Stafleu.

Contact

redactie@kvlo.nl

Foto

Anita Riemersma

Bewegingsonderwijs

4

Accent op verbeteren van bewegingshandelingsbekwaamheid en meervoudige deelnamebekwaamheid

Dit accent vindt zijn oorsprong in twee vakconcepten van Crum (2011), namelijk het personalistische bewegingsonderwijsconcept en het kritisch-constructieve bewegingsocialisatieconcept. In beide vakconcepten is het goed leren bewegen of leren deelnemen aan bewegingssituaties op zich belangrijk voor de individuele ontwikkeling. De naamgeving van beide vakconcepten is bewegingsonderwijs: onderwijs in bewegen. De algemene doelstelling is leerlingen bekwaam te maken voor zelfstandige, verantwoorde, perspectiefrijke en blijvende deelname aan de bewegingscultuur (Stegeman, 2000). Bij het verbeteren van de bewegingshandelingsbekwaamheid en de meervoudige deelnamebekwaamheid zijn verschillende accenten te leggen. Het hangt samen met jouw visie op bewegen en jouw visie op meervoudige deelnamebekwaamheid. | Tekst Auteurscollectief

Visie op bewegen

De essentie in het personalistische bewegingsonderwijsconcept ligt in het onderwijzen en leren van bewegen als een persoonlijke wijze van zijn (Crum, 2011). De onderwijsdoelstellingen worden geformuleerd in persoonlijke bewegingscompetenties. De visie op bewegen is van doorslaggevend belang, namelijk bewegen kan worden opgevat als lichaamsbeweging of als bewegingshandeling. Bij de eerst genoemde opvatting wordt uitgegaan van een substantieel bewegingsconcept. Terwijl in de tweede opvatting wordt uitgegaan van een relationeel bewegingsconcept. Deze laatste is door Carl Gordijn geïntroduceerd en doorontwikkeld door Jan Tamboer en de Calo.

In het substantieel bewegingsconcept wordt bewegen gezien als: verplaatsing van lichaamsdelen in tijd en ruimte; technische bewegingsuitvoering; en ideaaltypische bewegingen afgeleid uit de (top)sport. Arrangementen, (spel)regels, middelen en bewegingsuitvoeringen

zijn veelal (wedstrijd)sportgeoriënteerd en gestandaardiseerd. Deelnemers geven blijk van een speelse houding onder voorwaarden. Het leren van bewegingen wordt methodisch verbonden aan coördinatievaardigheden als balans, ruimtelijke oriëntatie, reactievermogen en voorwaarden voor bewegen als flexibiliteit, stabiliteit en kracht.

Bij een relationeel bewegingsconcept wordt het bewegen gezien als het handelend oplossen van beweegproblemen in beweegactiviteiten of beweegsituaties (Van der Palen, 2020). Het gaat om bewegingshandelingen, verlenen van motorische betekenisrelaties en een eigen wijze van handelen. Bewegingshandelingen worden geduid in werkwoorden als lopen, springen en zwaaien. Arrangementen, (spel)regels en middelen zijn aangepast aan de deelname mogelijkheden van de leerlingen. De gekozen middelen en regels sluiten aan bij de dominante bewegingsuitdaging. Deelnemers geven blijk van een speelse houding. Bij de inrichting

van programma's zijn activiteitsgebieden (spel, turnen en dergelijke) en daarbinnen betekenisgebieden met bijbehorende beweegproblemen of bewegingsthema's vertaald in leerlijnen, leidend.

Accent op lichaamsbeweging en/of bewegingshandeling?

Beide visies op bewegen sluiten elkaar niet uit. Tamboer (2001): "... lichaamsbewegingen stellen zekere grenzen aan de uitvoering van bewegingshandelingen. En voorts kan men door een aanduiding van bepaalde lichaamsbewegingen een nadere karakterisering geven van hoe bewegingshandelingen moeten worden uitgevoerd". Bijvoorbeeld de uitvoering van de hurksprong al dan niet met gestrekte tenen; bovenhands serveren, schoolslag of borstcrawl. Met andere woorden het substantiële bewegingsconcept vult het relationele concept aan. Waar legt de docent het accent op zijn of haar lessen, op lichaamsbewegingen en/of op bewegingshandelingen?

Visie op meervoudige deelnamebekwaamheid

De meervoudige deelnamebekwaamheid staat centraal in het kritisch-constructieve bewegingsocialisatieconcept. Dit vakconcept wordt gekenmerkt door: (kritische) maatschappelijke toerusting; niet alleen *role-taking* maar ook *role-making*; maatschappelijk voorbereiden en ontplooiing van individuele kwaliteiten; oriëntatie op buitenschools leren (bewegingscultuur); en leerlingen voorbereiden op sportdeelname nu en later in wisselende rollen vanuit meerdere deelnamemotieven (Crum, 2011). De algemene doelstelling in het beroepsprofiel sluit hierop aan: Leerlingen leren beter te bewegen

(verbeteren) vanuit een pedagogisch perspectief. Ze moeten meervoudig bekwaam én enthousiast worden om nu en later deel te nemen aan de beweeg- en sportcultuur (KVLO, 2017).

Leerlingen gaan op zoek naar de ‘gein’ van bepaalde beweegactiviteiten (Massink, 2016). Leerlingen ervaren de gein door aanpassingen te doen. Beweegplezier staat centraal. Leerlingen maken kennis met een breed bewegingsrepertoire om te ontdekken en ervaren wat de gein daarvan is en of het bij ze past. We streven ernaar dat leerlingen de omringende sportcultuur herkennen maar leren deze zodanig aan te passen dat zij op hun niveau kunnen deelnemen. Dit vraagt naast bewegingsbekwaamheid ook een grote mate van regelbekwaamheid en omgangsbekwaamheid. Bovendien vraagt dit om een mate van reflectie op beweeg- en regelvaardigheden. Zie in tabel 1 de verschillende bekwaamheden die in ons vakgebied kunnen worden gerealiseerd.

Accent op meervoudige deelnamebekwaamheid?

Hoeveel accent leg je als docent op de verschillende aspecten van de meervoudige deelname bekwaamheid? Het hangt af van het belang dat jij als docent én als school hecht aan de hierboven genoemde bekwaamheden. Het ontwikkelen van bijvoorbeeld omgangs- en reflectieve bekwaamheid bij de leerlingen vraagt om een schoolbrede-aanpak. Leeropbrengsten hangen af van de schoolcontext, de groepsdynamica en het gedrag van individuele leerlingen. Bij bepaalde groepen zet je liever zelf als docent de arrangementen klaar en ben je blij als de leerlingen de bewegingssituaties zelfstandig op gang kunnen houden. Bij andere groepen kan je bepaalde regelende taken overlaten aan de leerlingen zoals het inrichten en opruimen van arrangementen. En er zijn groepen waar leerlingen heel goed met elkaar omgaan, het bewegen samen regelen, elkaar coachen en onderling instrueren en samen met klasgenoten hierop willen reflecteren.

De vakwereld vindt bewegen leren regelen en reflecteren belangrijk, zie bijvoorbeeld de kerndoelen, eindtermen en de bouwstenen van Curriculum.nu. Wat wordt beoogd, wordt echter niet altijd uitgevoerd en gerealiseerd in de praktijk. Het is ook moeilijk hier landelijke richtlijnen voor op te stellen omdat de praktijk in verschillende scholen, afdelingen en groepen (klassen) en individuele personen om specifieke afstemming en benadering vraagt. Hier wordt het pedagogisch handelen van de docent op de proef gesteld. De meervoudige deelnamebekwaamheid vraagt om nadere bezinning, ordening en methodisch-didactische uitwerking. ●

Tabel 1 Meervoudige deelnamebekwaamheid (Brouwer & Jacobs, 2019)

<p>Bewegingsbekwaamheid (bewegen verbeteren)</p> <p>In de rol van beweger deel kunnen nemen aan een breed scala aan bewegingsactiviteiten. Over een breed en wendbaar bewegingsrepertoire en wendbare kennis beschikken.</p>
<p>Regelbekwaamheid (bewegen regelen)</p> <p>In staat zijn om samen zelfstandig bewegingssituaties in te richten, op gang te houden en af te ronden met als doel het samen bewegen te optimaliseren. Soms is het daarvoor nodig dat deelnemers specifieke regelende rollen op zich nemen.</p>
<p>Omgangsbekwaamheid (bewegen beleven/samen bewegen)</p> <p>Zodanig met elkaar omgaan, communiceren en samenwerken dat het samen bewegen wordt geoptimaliseerd. Je bewegende (of regelende) deelname aanpassen aan of afstemmen op de behoefte van de andere deelnemers.</p>
<p>Beweegplezier/voldoening beleven aan bewegen/je willen ontwikkelen (bewegen beleven)</p> <p>Zodanig geraakt zijn door bewegen dat je het vanuit autonome motivatie steeds opnieuw wilt doen. Gerichtheid op jezelf verbeteren, je mogelijkheden om bewegend en/of regelend deel te nemen uit te breiden.</p>
<p>Reflectieve bekwaamheid</p> <p>Kennis over en inzicht in bewegen, bewegingssituaties en zichzelf.</p>

Bronnen (o.a.)

Scan de QR-code naar de bronnen

bit.ly/399CsGJ

Contact

redactie@kvlo.nl

Foto's

Anita Riemersma

Sport- en bewegings- onderwijs 5

Accent op beweegmotieven en verschijningsvormen

Om kinderen op een pedagogisch- en didactisch verantwoorde wijze te introduceren in de sport- en bewegingscultuur is het van belang dat we inspelen op en oog hebben voor de motieven van de kinderen om deel te nemen aan de sport- en bewegingscultuur. Hiermee vergroten we de kans dat alle kinderen en jongeren een leven lang blijven sporten en bewegen. | Tekst Auteurscollectief

Docenten sport- en bewegingsonderwijs (SBO) leggen tijdens de lessen SBO en de overige sport- en beweegactiviteiten op en rondom de school dé basis voor optimaal en veelzijdig leren bewegen. Door breed en vroeg motorische vaardigheden aan te leren in een pedagogische context kunnen kinderen met meer zelfvertrouwen actief deelnemen aan de sport- en bewegingscultuur. Optimaal en veelzijdig leren bewegen tijdens de jeugd is de basis voor een gezonde ontwikkeling en een actieve leefstijl later.

Voorop staat dat de docent SBO kinderen en jongeren beter leert bewegen en beweegproblemen leert oplossen: de kern van het vak en te allen tijde uitgangspunt voor het handelen van de docent. Aanvullend op deze kerntaak is het voor de hand liggend dat de docent SBO een belangrijke rol speelt in het bevorderen van sport en bewegen in en rondom de school. Dit bevordert een gezonde leefstijl en kan obesitas reduceren. Het herkenbare en onderscheidende in dit profiel ten opzichte van de andere ALO-opleidingen in Nederland zit vooral in het inspelen op de motieven van elke leerling en de samenwerking met de sport- en bewegingsomgeving van de school.

Motieven van de leerling staan centraal (didactische bekwaamheid)

De vraag is: Is de ordening naar de traditionele *big five* (spel, atletiek, turnen, zelfverdediging en bewegen op muziek) nog wel van deze tijd? Is de huidige sport- en bewegingscultuur niet gevarieerder dan pakweg 20-30 jaar geleden?

Om kinderen naast beter te leren bewegen, op een verantwoorde wijze te introduceren in de huidige sport- en beweegcultuur, zul je de *big five* ordening moeten verlaten. Het indelen naar motieven geeft de docent en de kinderen meer mogelijkheden om blijvend in te spelen op de veranderende sport- en bewegingscultuur. Er zijn zes verschijningsvormen vastgesteld waarmee de meest voorkomende motieven van deelnemers aan de actuele sport- en bewegingscultuur kunnen worden ingedeeld: wedstrijd,

show, spel, avontuur, gezondheid en recreatie. Tijdens de lessen SBO bepalen de motieven van de deelnemers hoe de activiteiten aangeboden worden en welke didactische rol van de docent SBO daarbij gewenst is. Ook bij de verschijningsvormen, ongeacht welke vorm je kiest, staat het leren bewegen centraal.

De blik naar buiten (pedagogische bekwaamheid)

Kinderen beter leren bewegen speelt zich niet alleen af in de traditionele gymzaal. Voor de socialisering in de sport- en beweegcultuur zal de docent SBO ook de blik naar buiten moeten richten; letterlijk buiten de gymzaal. Initiatieven zoals samenwerkingsverbanden binnen de school, tussen scholen, met sport- en beweegaanbieders en met de lokale overheid, spelen daarbij een rol. Concreet houdt dat in dat er actief aangesloten wordt bij diverse sportstimuleringsprogramma's en het ondersteunen van lokale sportverenigingen. In dit web is de pedagogische rol van zowel de docent als de lokale sportaanbieder van belang. Op deze wijze geeft hij invulling aan de complexe opdracht om leerlingen beter te leren bewegen en de (pedagogische) weg te wijzen in het grote aanbod van sport- en bewegingsmogelijkheden.

Er zijn zes verschijningsvormen: wedstrijd, show, spel, avontuur, gezondheid en recreatie

Zes verschijningsvormen

Er zijn zes verschijningsvormen vastgesteld waarmee de actuele sport en beweegcultuur kan worden ingedeeld (Pardon, 2008). Deze indeling vindt plaats aan de hand van de dominante betekenissen voor de deelnemer en is onder andere gebaseerd op eerder werk van Bart Crum (1991). De verschijningsvormen zijn wedstrijd, show, spel, avontuur, gezondheid en recreatie. Ze bieden een ordening van de meest voorkomende beweegmotieven van deelnemers aan de sport- en beweegcultuur. Door deze motieven te (h)erkennen sluiten we aan bij de behoeftes van de leerlingen. Een uitdaging want beweegmotieven zijn leeftijd- en ervaringsafhankelijk. In iedere klas zijn er leerlingen die graag met elkaar willen 'strijden' in een gereglementeerde omgeving (wedstrijd), zijn er leerlingen die met name hun grenzen willen verleggen en op zoek zijn naar uitdagingen (avontuur) en zijn er leerlingen die de gymzaal gebruiken als het mooiste podium om de geleerde vaardigheden te demonstreren aan iedereen die het zien wil (show). Daarnaast zijn het spelen met anderen (spel), gezond worden of blijven (gezondheid) en ongedwongen deelnemen en ontspannen (recreatie) in meer of mindere mate herkenbaar als motief om in 'beweging te komen'.

Een belangrijk uitgangspunt binnen elke verschijningsvorm is dat 'het beter leren bewegen' een centrale plek heeft. Om de beweegmotieven daadwerkelijk aan te spreken en te gebruiken, construeer je als docent een didactisch verantwoorde beweegcontext waarin allereerst participeren (deelnemen) wordt bevorderd en vervolgens presteren (als in succes ervaren) voor iedere leerling mogelijk is. Op het moment dat je als docent een bewuste leeromgeving construeert met specifieke pedagogische en methodisch- didactische handelingen dan spreken we van een beweegcontext. In die beweegcontext kunnen verschillende activiteiten en arrangementen ondergebracht worden waarbij de specifieke handelingen van de docent worden ingevuld

vanuit het pedagogisch perspectief en de didactische rollen die passen bij de verschijningsvormen. In hoofdlijnen zijn de didactische rollen bij de verschijningsvormen Recreatie 'animator'; bij Avontuur 'instructeur'; bij Spel 'coach'; bij Wedstrijd 'expert'; bij Show 'regisseur' en bij Gezondheid 'adviseur'. In grote lijnen geven deze rollen de docent de mogelijkheid om op meerdere wijzen invloed (pedagogisch en didactisch) uit te oefenen op het leerproces van de leerling die aansluit bij het beweegmotief van de leerling. ●

Bronnen

Crum, B. (1991). *Over versporting van de samenleving. Reflecties over de bewegingsculturele ontwikkelingen met het oog op sportbeleid*. Rijswijk: Ministerie van Welzijn, Volksgezondheid & Cultuur.

Deci, E.L. & R.M. Ryan (eds.) (2002). *Handbook of Self Determination Research*. New York: University of Rochester Press.

Pardon, E. (2008). Verschijningsvormen van sport en bewegen als basis. *Lichamelijke Opvoeding*, 96, (3), 37-39.

Contact

redactie@kvlo.nl

Foto

Anita Riemersma